

روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها

فاطمه رضایی^۱

چکیده

سبک تربیتی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)، ترکیبی دل‌نشین از علم، ایمان، و محبت مادرانه است که به‌زیباترین شکل ممکن، پایه‌های عزت‌نفس را در دل کودک می‌نشانند. ایشان نه‌تنها فرزندان را با مفاهیمی چون توکل به خدا، صداقت در گفتار، و ایستادگی در برابر مشکلات آشنا می‌کرد، بلکه با رفتارهایی عملی مثل واگذاری مسئولیت‌های سنجیده، تشویق حتی به خاطر تلاش‌های کوچک، ایجاد فرصت برای ابراز احساسات و نظرات، و الگوسازی از شخصیت‌های نورانی، عزت‌نفس را از مفهوم به عمل رساند. این سیره‌ی نورانی، چراغی‌ست برای همه‌ی والدینی که دلشان می‌خواهد فرزندان مقاوم، خوش‌فکر، و بااعتمادبه‌نفس تربیت کنند. سیره‌ای که حتی امروز، با وجود همه‌ی پیچیدگی‌های زندگی مدرن، می‌تواند راه‌گشا و امیدبخش باشد که محقق در این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع مکتوب کتابخانه‌های مجازی درصدد بررسی و گردآوری آن‌ها برآمده است.

کلیدواژه‌ها:

تربیت دینی، حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها، رشد روانی، عزت‌نفس کودک، مسئولیت‌پذیری.

مقدمه

عزت نفس یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های رشد شخصیتی کودکان است که تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری هویت فردی، توانمندی‌های اجتماعی و موفقیت‌های آینده آن‌ها دارد. کودکی که از عزت نفس کافی برخوردار باشد، توانایی تصمیم‌گیری مستقل، اعتماد به نفس در مواجهه با چالش‌ها و روحیه‌ای مقاوم در برابر مشکلات خواهد داشت. از سوی دیگر، کمبود عزت نفس می‌تواند منجر به وابستگی شدید، اضطراب، عدم توانایی در ابراز وجود و کاهش انگیزه برای پیشرفت شود.

با توجه به اهمیت این موضوع، بررسی روش‌های صحیح پرورش عزت نفس در کودکان، به‌ویژه از منظر الگوهای تربیتی اسلامی، ضرورتی انکارناپذیر دارد. در این میان، سیره تربیتی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) به عنوان برترین الگوی مادری در اسلام، می‌تواند الهام‌بخش شیوه‌های مؤثر در تقویت عزت نفس فرزندان باشد. حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها با به‌کارگیری اصولی همچون محبت و احترام، مشارکت دادن فرزندان در امور خانواده، تشویق به خودباوری، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری و آموزش استقلال فکری، توانستند فرزندانی با شخصیت قوی، اعتماد به نفس بالا و عزت نفس مثال‌زدنی پرورش دهند.

با توجه به اهمیت و تأثیرگذاری روش‌های تربیتی بر رشد عزت نفس کودکان، این پژوهش به دنبال بررسی اصول و شیوه‌هایی است که در سبک تربیتی حضرت فاطمه زهرا سلام‌الله‌علیها به کار گرفته شده و می‌تواند راهنمای والدین در تربیت فرزندانی با عزت نفس بالا باشد.

علی رغم جستجوهای فراوانی که صورت گرفت منبعی با این عنوان پیدا نشد، اما در ارتباط با این موضوع منابعی یافت شد که عبارتند از:

۱. کتاب «سیره عملی اهل بیت علیهم السلام: حضرت فاطمه: اسوه زنان»، به نویسندگی کاظم ارفع، تهران: فیض کاشانی، چاپ سوم، ۱۳۹۵ که در آن به صورت مختصر به جنبه‌های مختلف زندگی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها پرداخته ولی در این تحقیق به صورت مفصل، اصول و روش‌های تقویت عزت نفس در کودکان در سیره فاطمی مورد بحث و بررسی قرار گرفته شده است.

۲. کتاب «اعتماد به نفس در ۱۰ روز» اثر مجتبی حورایی که به طور کلی به بررسی راه‌های افزایش اعتماد به نفس پرداخته، اما نویسنده در عین حالی که مطالب مفیدی را بیان کرده، از آیات و روایات بهره نگرفته است، درحالی‌که مقاله پیش‌رو، به صورت خاص با استفاده از سیره فاطمی، اصول و روش‌های تقویت عزت نفس در کودکان را مورد تبیین و بررسی قرار داده است.

۳. پایان نامه ای با عنوان « رابطه توکل و اعتماد به نفس از دیدگاه قرآن و روایات » در مقطع کارشناسی ارشد نوشته خانم زینت بحرینی از دانشگاه خوارزمی می‌توان اشاره کرد که در سال ۱۳۹۳ دفاع کرده‌اند. نویسندگان در پایان نامه‌ی خود به صورت جزئی به تبیین رابطه توکل و اعتماد به نفس از دیدگاه آیات و روایات پرداخته که این توکل یک راهکار رفتاری برای افزایش اعتماد به نفس محسوب می‌شود و به همراه تعدادی راهکار دیگر در این مقاله برای افزایش اعتماد به نفس ارائه شده است. وجه تمایز مقاله‌ی پیش‌رو، با این پایان نامه در این است که به طور خاص و جزئی به بررسی اصول و روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها می‌پردازد.

۴. پایان نامه‌ی دیگری با عنوان « اعتماد به نفس از دیدگاه اسلام » نوشته‌ی خانم مهدیه شاهسون از مدرسه علمیه حضرت عبدالعظیم علیه السلام است که به طور کلی به موضوع اعتماد به نفس و تأثیر آن در زندگی انسان پرداخته شده ولی به اصول و روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان که مورد توجه محقق بوده اشاره چندانی نشده است.

۵. مقاله‌ی «راهکارهای افزایش اعتماد به نفس و کاهش افسردگی در قرآن و حدیث» به قلم آقای محمدصادق جمشیدی راد اشاره کرد که در سال ۱۳۹۵ منتشر شده است که در این مقاله به ارتباط میان افسردگی و اعتماد به نفس پرداخته شده ولی در تحقیق پیش‌رو، اصول و روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها ارائه شده است.

۶. مقاله‌ی «نقش اعتماد به نفس در خلاقیت نوجوانان و جوانان» به قلم آقای غلامعلی افروز، مجله: پیوند، دی ۱۳۷۱- شماره ۱۵۹، از صفحه ۴ تا ۱۰ که در این مقاله به صورت اختصاصی به نقش اعتماد به نفس در خلاقیت نوجوانان و جوانان پرداخته ولی این پژوهش اصول و روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی فاطمه زهرا سلام‌الله‌علیها را مورد بررسی قرار داده است.

یکی از مهم‌ترین مواردی که در تربیت کودکان باید مدنظر قرار داد، شخصیت آنها است. آنچه کودک در آینده به آن تکیه خواهد کرد، شخصیت اوست. شخصیتی که از زمان کودکی شکل می‌گیرد و آنچه ستون اصلی شخصیت محسوب می‌شود، عزت نفس است. عزت نفس در حکم ستون فقرات شخصیت افراد است و بدون آن افراد کارائی خویش را در نقش‌های اجتماعی از دست می‌دهند؛ لذا مادر باید تمام تلاشش را به کار گیرد تا با الگوبرداری از سیره حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها بتواند فرزندش را با عزت نفس و... تربیت کند.

هدف در این تحقیق این است که روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی حضرت زهرا را مورد بررسی قرار دهد تا والدین به ویژه مادران با علم به آن‌ها نهایت تلاش خود را برای تقویت عزت‌نفس کودکان به کار گیرند. سوالی که در ادامه به آن پاسخ داده می‌شود این است که روش‌های تقویت عزت‌نفس در کودکان بر اساس سبک تربیتی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها کدامند؟

(الف) روش‌های علمی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها برای تقویت عزت‌نفس در کودکان

حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) در تربیت فرزندان خود، رویکردی سرشار از محبت، احترام و آگاهی نسبت به نیازهای روانی و عاطفی آنان اتخاذ کردند؛ رویکردی که به‌طور مستقیم در تقویت عزت‌نفس و احساس ارزشمندی کودکان نقش‌آفرین بود. سیره تربیتی ایشان نشان می‌دهد که عزت‌نفس فرزندان نه به‌صورت تصادفی، بلکه از طریق شیوه‌هایی دقیق، آگاهانه و هدفمند شکل می‌گیرد. این روش‌ها، که ریشه در معارف اسلامی و شناخت عمیق حضرت از روان انسان دارند، پایه‌گذار شخصیتی مستقل، بااعتماد و متعهد در فرزندان ایشان شد. این شیوه‌ها که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود، می‌توانند به‌عنوان الگویی علمی و کاربردی برای خانواده‌ها و مربیان امروزی مورد بهره‌برداری قرار گیرند.

۱. آموزش و یادآوری حمایت دائمی خداوند از او

یکی از مؤثرترین روش‌های علمی برای تقویت عزت‌نفس در کودکان، آموزش مفهوم حمایت دائمی و پشتیبانی مطلق خداوند از آن‌هاست. زمانی که کودک درک کند که تنها خداوند یکتاست که مالک واقعی زندگی، سلامت، آرامش و سرنوشت اوست، نوعی احساس امنیت درونی در وجودش شکل می‌گیرد که پایه‌گذار شجاعت و عزت‌نفس خواهد بود. این درک سبب می‌شود کودک بداند که هیچ قدرتی جز خداوند توان آسیب‌زدن یا تأمین آرامش او را ندارد، و همین یقین، در او روحیه‌ای استوار، بی‌نیاز و مقاوم نسبت به تهدیدها و ناملایمات زندگی ایجاد می‌کند.

این شیوه تربیتی ریشه در سیره حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها دارد؛ چراکه ایشان با نهادینه‌سازی توحید و توکل در فرزندان خود، آنان را به تربیتی رساندند که در برابر ظلم، بی‌عدالتی و فشارهای اجتماعی زمانه، قوی، دلیر و ثابت‌قدم بودند. برای نمونه، یاد دادن ذکر «لا اله الا الله» به کودک،

همان‌گونه که در روایت نبوی آمده است، زمینه‌ساز اقرار به یگانگی خدا و فهم عمیق مفاهیمی همچون توکل، ولایت خداوند، و احساس حمایت دائمی الهی است.^۱

با درک این معنا، کودک درمی‌یابد که خداوند همواره مراقب اوست، و این حس مراقبت الهی، مانند دژی مستحکم به او احساس امنیت روانی می‌بخشد. چنین کودکی نه تنها از غیر خدا نمی‌هراسد، بلکه در دفاع از حق و پایبندی به ارزش‌های انسانی و الهی، شجاع و مقاوم خواهد بود.^۲ این اصل تربیتی در حکایت معروف نزول سوره «هل أتی» نیز به‌روشنی نمایان است؛ آنجا که حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها، امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام، امام حسن علیه‌السلام، امام حسین علیه‌السلام و فضا، به‌خاطر نذر سه‌روزه، روزه گرفتند و در هر شب، هنگام افطار، غذای خود را به نیازمندی دادند: شب اول به مسکینی، شب دوم به یتیمی و شب سوم به اسیری. آنان با وجود گرسنگی شدید، از غذای اندک خود گذشتند و خود تنها با آب افطار کردند. این ایثار بزرگ تنها به‌خاطر رضای الهی و توکل کامل بر خداوند بود.^۳ در نتیجه، خداوند سوره «هل أتی» را نازل کرد و در آن فرمود:

«وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا؛ و غذای (خود) را با اینکه به آن علاقه (و نیاز) دارند، به «مسکین» و «یتیم» و «اسیر» می‌دهند. (و می‌گویند): ما شما را بخاطر خدا اطعام می‌کنیم، و هیچ پاداش و سپاسی از شما نمی‌خواهیم».

این واقعه نمونه‌ای روشن از تقویت روح توکل و باور به حمایت مطلق الهی در فرزندان حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها است. کودکانی که در چنین فضای ایمانی رشد می‌یابند، نه تنها شجاعت، بلکه عزت‌نفس حقیقی می‌یابند، زیرا اطمینان دارند که در سختی‌ها و تنگناها، تنها خداوند یار و یاور آنهاست. بنابراین، مادران می‌توانند با الگوگیری از سیره فاطمی و با استفاده از شیوه‌هایی همچون آموزش مفاهیم توحیدی به زبان کودکان، زمینه رشد عزت‌نفس واقعی را در فرزندان خود فراهم سازند. این عزت‌نفس برخاسته از ایمان، نه تنها کودک را در زندگی فردی توانمند می‌کند، بلکه زمینه‌ساز پرورش نسلی مقاوم، آگاه و مسئول در جامعه خواهد شد.

۱. اشاره به روایتی که در پاکنژاد، اولین دانشگاه و آخرین پیامبرص، ج ۱، ص ۱۳۹. همچنین پیامبر اسلام (ص) در کتاب «کنز العمال» فرموده اند: «وقتی فرزندان‌تان زبان به سخن گشودند به آنها «لا اله الا الله» را یاد دهید».

۲. <https://rasekhoon.net> تاریخ بازدید ۱۴۰۴/۲/۱۶.

۳. موسوی فر، شجاعی، اسد بیگی، ابعاد و روش های تربیت فرزند در سیره حضرت زهرا، ص ۷.

۴. انسان: ۸ و ۹.

ارزشمندی او در خانواده تلقی می‌شود، بلکه کلید طلایی برای رشد عزت‌نفس و باور به توانایی‌های خویش در زندگی فردی و اجتماعی آینده‌اش خواهد بود.

۶. ترغیب کودکان به بیان نظرات و احساساتشان

یکی از روش‌های اثربخش در سبک تربیتی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) که نقش کلیدی در تقویت عزت‌نفس در کودکان ایفا می‌کند، ترغیب آن‌ها به اظهار نظر، بیان احساسات و مشارکت در امور خانواده است. این روش، افزون بر رشد فکری و اجتماعی کودک، زمینه‌ساز شکل‌گیری اعتمادبه‌نفس، احساس ارزشمندی و استقلال شخصیتی در آینده‌ی آنان خواهد بود.

در آموزه‌های دینی ما نیز، مشورت و نظرخواهی جایگاه برجسته‌ای دارد؛ چنان‌که خداوند متعال در قرآن کریم به پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) دستور می‌دهد: «و شاورهم فی الامر»^۱؛ در کارها با آنان مشورت کن». این فرمان الهی نشان‌دهنده‌ی اهمیت مشارکت دادن دیگران در تصمیم‌گیری‌هاست، که در حوزه‌ی تربیت خانوادگی، می‌تواند الگوی مناسبی برای والدین در گفت‌وگو با فرزندان باشد.

مشورت با فرزندان، علاوه بر تقویت روحیه‌ی مسئولیت‌پذیری، به آنان می‌آموزد که افکار و احساساتشان ارزشمند و شنیدنی است. هنگامی که والدین در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی از نظرات فرزندان استفاده می‌کنند، در واقع به آنان پیام می‌دهند که بزرگ شده‌اند و توانایی تحلیل، قضاوت و ارائه‌ی راه‌حل دارند. این تجربه موجب رشد اعتماد به نفس آنان شده و جرأت ابراز وجود و بیان احساسات را در آنان تقویت می‌کند.^۲ امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در این زمینه می‌فرماید:

«هرگاه به مشورت نیازمند شدی، نخست از مشورت با جوانان آغاز کن؛ زیرا ذهن آنان تیزتر و حدس آنان سریع‌تر است، پس مسئله را به میانسالان و پیرمردان واگذار تا در آن نقادی کرده، بهترین را برگزینند؛ چراکه تجربه‌ی آنان بیشتر است»^۳

این بیان حکیمانه، ما را به ارزش عقل و استعداد نسل جوان توجه می‌دهد و اهمیت مشارکت فکری آنان را در حل مسائل گوشزد می‌کند.

۲. آل عمران: ۱۵۹.

۱. جعفری، نقش والدین در رشد اعتماد به نفس فرزند، ص ۱۹.

۳. هاشمی خویی، منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه، ص ۱۲۰.

در سبک تربیتی حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها، احترام به کودک تنها در تأمین نیازهای مادی او خلاصه نمی‌شود، بلکه احترام به شخصیت، افکار و احساسات کودک از مهم‌ترین مصادیق تربیت عزت‌نفس محور است. مشارکت دادن کودک در گفتگوهای خانوادگی، استقبال از حضور و دعوت او، پذیرش نظرات ساده و بی‌پیرایه‌اش، و حتی اختصاص دادن جایگاهی برای او در مجالس و گفت‌وگوها، نمونه‌هایی از این احترام عملی است.

ذهن کودکان شاداب، خلاق و جسور است. آن‌ها بدون آرایش و بی‌تکلف، اندیشه‌های خود را با صداقت بیان می‌کنند. این ویژگی ارزشمند، در صورت حمایت و جهت‌دهی صحیح والدین، به یکی از ستون‌های اصلی رشد عزت‌نفس و تقویت قدرت ابراز وجود در کودک تبدیل می‌شود.^۱ والدینی که با حوصله به حرف‌های کودک گوش می‌دهند و نظرات او را جدی می‌گیرند، نه تنها او را به تفکر و خلاقیت تشویق می‌کنند، بلکه بذر اعتماد به نفس را در وجودش می‌کارند.^۲

از سوی دیگر، اگر والدین تصمیماتی را بدون مشارکت فرزندان اتخاذ کنند، ممکن است جوانب کامل مسئله را نبینند و نتیجه تصمیم نیز با ناکامی همراه باشد. مشورت، فرصت اندیشیدن دوباره و بررسی زوایای گوناگون مسئله را فراهم می‌سازد و به کودکان می‌آموزد که در حل مشکلات، خود نیز مسئول هستند و باید فکر و نظر داشته باشند.^۳

در نهایت، مشورت با فرزندان در مسائل گوناگون خانوادگی و نظرخواهی از آنان در مباحث علمی و اجتماعی به تدریج توانایی‌های بالقوه آنان را آشکار می‌سازد و فرزندان را در اداره زندگی خود در آینده آگاه و توانمند می‌گرداند.^۴ این روند تربیتی، یکی از بارزترین نمونه‌های تربیت عزت‌نفس محور در سیره حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها به شمار می‌آید، که با تکیه بر احترام، گفت‌وگو و اعتماد، پایه‌گذار شخصیتی با نشاط، مؤثر و مؤمن در جامعه خواهد بود.

با نگاهی به سیره تربیتی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) درمی‌یابیم که پرورش عزت‌نفس در کودکان نه تنها یک نیاز روان‌شناختی، بلکه راهی برای ساختن شخصیت‌هایی مسئول، راستگو، بااعتمادبه‌نفس و مهربان است. حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها با رفتارهای خردمندانه، توجه به توانمندی‌های فرزندان، اعتماد به قدرت تصمیم‌گیری آن‌ها، تشویق تلاش‌های کوچک و الگوسازی عملی، پایه‌های عزت‌نفس را در دل کودکان بنا نهاد. این سبک تربیتی نشان می‌دهد که عزت‌نفس،

۱. عباسی ولد، تربیت بچه‌های زلال و آزادی استقلال: نقش استقلال در تربیت کریمانه فرزندان، ص ۳۴.

۲. مروجی طبسی، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، ج ۱، ص ۱۱.

۳. اسحاقی، نوآوری، بستر شکوفایی، ص ۵۰.

۴. مروجی طبسی، همان، ج ۱، ص ۱۱.

نتیجه‌ی تجربه‌های واقعی، مواجهه با مسئولیت‌ها، دریافت بازخوردهای مثبت و شکل‌گیری باور درونی به توانمندی‌هاست. چنین تربیتی، کودکی را می‌پروراند که نه تنها به خود باور دارد، بلکه برای جامعه نیز فردی مؤثر و توانمند خواهد بود.

نتیجه‌گیری

با نگاهی ژرف به سیره نورانی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) می‌توان الگویی جامع و ماندگار برای تقویت عزت‌نفس در کودکان ارائه کرد؛ الگویی که هم بُعد علمی دارد و هم جنبه عملی. حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها به‌عنوان مادری الهی و الگویی بی‌بدیل در تربیت فرزند، ابتدا تلاش می‌کرد پایه‌های فکری و روانی عزت‌نفس را در ذهن و دل کودک استوار سازد. آموزش توکل و اعتماد به حمایت دائمی خداوند، تشویق به صداقت و گفتن حقیقت حتی در شرایط سخت، و آشنا کردن کودک با شیوه‌های صحیح مواجهه با مشکلات، از مهم‌ترین روش‌های علمی ایشان بود. این آموزه‌ها به کودک می‌آموزد که عزت‌نفس، درون‌زا و برخاسته از اعتماد به خدا و توانمندی‌های شخصی اوست؛ اما این مفاهیم بلند، تنها با آموزش کلامی در ذهن کودک نهادینه نمی‌شود. حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها در کنار تعلیم، به‌صورت کاملاً عملی و کاربردی، عزت‌نفس را در رفتار روزمره فرزندانش متجلی می‌ساخت. با الگو قرار دادن شخصیت‌های مثبت، واگذاری مسئولیت‌های متناسب با توان فرزند، ایجاد فرصت‌هایی برای تصمیم‌گیری مستقل و پذیرش عواقب آن، تشویق و قدردانی از تلاش‌های کوچک، و در نهایت، ترغیب به کار گروهی و ابراز احساسات، روح خودباوری و اعتماد به نفس را در جان کودک تزریق می‌کرد. این سبک تربیتی، نه تنها کودک را در برابر دشواری‌های آینده مقاوم و توانمند می‌سازد، بلکه او را به فردی مسئول، متعهد و با هویت تبدیل می‌کند.

بنابراین، می‌توان گفت که سبک تربیتی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)، الگویی جامع و کارآمد برای والدین امروز است؛ الگویی که با بهره‌گیری همزمان از روش‌های علمی و عملی، می‌تواند بستری مناسب برای پرورش نسلی توانمند، مؤمن، شجاع و با عزت فراهم آورد. چنین نسلی نه تنها در زندگی فردی خود موفق خواهد بود، بلکه در ساختن جامعه‌ای سالم، پیشرو و متکی بر ارزش‌های الهی نقش‌آفرین خواهد شد.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

کتاب‌های فارسی

۱. آزادنیا و همکاران، ابوالفضل، بچه‌های رنگارنگ، بی جا: بصیرت افزا، ۱۳۹۰.
۲. اسحاقی، سیدحسین، نوآوری، بستر شکوفایی، قم: دفتر عقل، ۱۳۸۷.
۳. انصاریان، حسین، تفسیر و شرح صحیفه سجادیه، قم: دارالعرفان، ۱۳۸۹.
۴. پاکنژاد، سیدرضا، اولین دانشگاه و آخرین پیامبر (ص)، تهران: بنیاد فرهنگی پاکنژاد، ۱۳۶۵.
۵. جعفری، یعقوب، تفسیر کوثر، قم: موسسه انتشارات هجرت، ۱۳۷۶ ه.ش.
۶. دشتی، محمد، فرهنگ سخنان فاطمه زهرا (س) (نهج الحیاه)، اصفهان: قائمیه اصفهان، بی تا.
۷. رضایی، مهدیه، قرآن و تربیت اجتماعی کودک، قم: تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۹۳.
۸. رضوانی، علی اصغر، واقعه عاشورا و پاسخ به شبهات، قم: مسجد جمکران، ۱۳۸۴.
۹. صادقی فیروزآبادی، مصطفی، ۵۰ نکته‌ی طلایی برای تربیت فرزندان، یزد: شهد علم، ۱۳۹۲ ش.
۱۰. عباس‌نژاد، محسن، قرآن، روانشناسی و علوم تربیتی، پژوهش: جمعی از پژوهشگران، مشهد: بنیاد پژوهشهای قرآنی حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴ ه.ش.
۱۱. عباسی ولدی، محسن، تربیت بچه‌های زلال و آزادی استقلال: نقش استقلال در تربیت کریمانه فرزندان، قم: آیین فطرت، ۱۴۰۰.
۱۲. عیسی زاده، عیسی، خانواده قرآنی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۱.
۱۳. قاسم زاده، محمد جواد، تربیت کودک، قم: شمیم قلم، چاپ چهارم، ۱۳۹۱.
۱۴. گریوانی، مسلم، اصول و شیوه‌های تربیت توحیدی کودکان، بی جا: جمال، ۱۳۹۹.
۱۵. محمدی ری‌شهری، محمد، حکمت‌نامه کودک، قم: دارالحديث، ۱۳۸۵.
۱۶. مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۳ ش.
۱۷. منعمیان، شهرزاد، شاخصه‌های تربیت‌آرمانی از نظرگاه امیرالمؤمنین (ع)، قم: عطر عترت، ۱۳۹۴.

کتاب‌های عربی

۱۸. طبری آملی، عماد الدین، بشاره المصطفی لشیعہ المرتضی، نجف: المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۳ ق.

۱۹. قدری شاذلی هندی، علاء الدین علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بی جا: مؤسسه الرساله، چاپ پنجم، ۱۴۰۱ ق.

۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق/ مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ ق.

۲۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، بیروت: احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.

۲۲. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، محقق: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ ق.

۲۳. هاشمی خویی، میرزا حبیب الله، منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه، مترجم: حسن حسن زاده آملی، و محمد باقر کمره ای، محقق / مصحح: ابراهیم میانجی، تهران: مکتبه الإسلامیه.

مقالات و پایان نامه ها

۲۴. بخشایش، زهرا، روش های تکریم فرزندان از منظر آیات و روایات، سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب سلام الله علیها استان یزد، ۱۴۰۳.

۲۵. جعفری، محدثه، نقش والدین در رشد اعتماد به نفس فرزند، سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد، ۱۴۰۲.

۲۶. فلاح، فائزه، تاثیر بازی های گروهی در افزایش مهارت های فردی و اجتماعی، سطح ۲ عمومی مدرسه علمیه حضرت زینب استان یزد، ۱۴۰۱.

۲۷. موسوی فر، سید محمدتقی، شجاعی، حسین، اسد بیگی، سجاد، «ابعاد و روش های تربیت فرزند در سیره حضرت زهرا»، همایش ملی علوم اسلامی حقوق و مدیریت، ۱۳۹۵.

سایت ها

۲۸. <https://hawzah.net>.

۲۹. <https://farzandportal.ir>.

۳۰. <https://rasekhoon.net>.